ДОГОВОРИ МІЖ МАТІР'Ю, БАТЬКОМ І ДІТЬМИ В МЕХАНІЗМІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

ВАГІНА Ірина - аспірантка кафедри приватного права Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-9077-8144
УДК 347.626:347.635/637
DOI: https://doi.org/10.71404/NP.2025.1.45

Статтю присвячено визначенню місця і значення (функцій) договорів між матір'ю, батьком і дітьми в механізмі правового регулювання. Сформульовано авторську дефініцію «функції договорів між матір'ю, батьком і дітьми». Договори між матір'ю, батьком і дітьми входять до структури механізму правового регулювання. Визначено й охарактеризовано, що до функцій договорів між матір'ю, батьком і дітьми належать: а) регулятивна функція, яка унормовує сімейні відносини між матір'ю, батьком і дітьми; б) превентивно-виховна функція, що дисциплінує сторін договорів між матір'ю, батьком і дітьми договорів між матір'ю, батьком і дітьми, а також упереджує настання конфлікту інтересів згаданих учасників договірних сімейних відносин; в) забезпечувальна функція, що уможливлює настання несприятливих майнових (здебільшого) наслідків за неправозгідну поведінку сторін договорів між матір'ю, батьком і дітьми; г) захисна функція, що забезпечує захист інтересів слабкої сторони договору між матір'ю, батьком і дітьми.

Ключові слова: договірне регулювання; договори між матір'ю, батьком і дітьми; механізм правового регулювання; правовідносини між матір'ю, батьком і дітьми; функції договорів між матір'ю, батьком і дітьми.

Постановка проблеми

В. В. Луць свого часу наголошував, що «конструкція договору стала одним із найвизначніших здобутків світової правової культури. Договір виступає як універсальна правова конструкція у механізмі правового регулювання суспільних відносин» [3, с. 10]. Незаперечним також є те, що «в механізмі правового регулювання договірних відносин договір є основною ланкою, яка тісно пов'язана з іншими елементами цього механізму і забезпечує його ефективність в цілому» [3, с. 12]. Все це актуалізує звернення до пильного розгляду питань про місце і значення договорів між матір'ю, батьком і дітьми в механізмі правового регулювання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Місце та значення сімейних договорів у механізмі правового регулювання визначив В. М. Чернега [9, с. 170-174; 13, с. 228-230]. Р. Б. Хобор окреслила функції договірного регулювання майнових відносин подружжя [8, с. 10]. З. В. Ромовська [7] та деякі інші представники української сімейно-правової науки продемонстрували прагнення розкрити значення шлюбного договору, який є лише одним із видів сімейних договорів, що становлять предмет нашої уваги. Проте цих досягнень не є достатньо для того, щоб матеріалізувати наведену нижче мету наукової розвідки.

Метою дослідження є визначення місця і значення договорів між матір'ю, батьком і дітьми в механізмі правового регулювання.

Виклад основного матеріалу

Як зазначає А. Б. Гриняк, «підсистема договірного регулювання відіграє визначальне значення у механізмі правового регулювання приватноправових відносин, оскільки нею встановлюється зміст інших елементів, а, отже, і механізм правового регулювання приватноправових відносин в цілому. Основу механізму договірного регулювання утворюють схвалені позитивними законодавством моделі договірних відносин; принципи договірного регулювання, ядром якого є цивільно-правовий договір, є складовим компонентом механізму правового регулювання приватноправових відносин» [2, с. 23].

Потужну сучасну теоретичну концепцію механізму правового регулювання сімейних відносин розробив В. М. Чернега [10; 11; 13]. Автор визначає його як «скупчення правових засобів, способів і форм (юридичного інструментарію), злагоджена взаємодія яких спроможна впорядкувати сімейні відносини задля охорони, з одного боку, інтересів суб'єктів сімейного права (приватних інтересів), а із другого – інтересів сім'ї, як первинного і провідного осередка соціуму, та інтересів держави (публічних інтересів)» [12, с. 186]. До його складників згаданий вище представник науки сімейного права відносить: а) норми сімейного права, правові звичаї, сімейні договори та домовленості; б) юридичні факти; в) сімейні правовідносини; г) акти здійснення і захисту сімейних прав та інтересів і виконання обов'язків; ґ) правова свідомість; д) правова культура [9, с. 173], з чим варто солідаризуватися.

З огляду на викладене, можна дійти справедливого висновку про те, що договори між матір'ю, батьком і дітьми входять до елементів механізму правового регулювання першого рівня поряд із нормами сімейного права, правовими звичаями, сімейними домовленостями. Вони посідають чільне місце в механізмі правового регулювання, оскільки йдеться про групу сімейних договорів.

Наступним є питання про функції договорів між матір'ю, батьком і дітьми.

Почати треба з того, що функції договору, як наголошено в теорії права, – це «складна категорія, що включає характеристику його завдань, ролі та значення. Завдання договору – це вказівка на кінцеву або безпосередню мету договору, досягнення якої повинно вирішуватися ним самостійно або здійсненню якої воно повинно сприяти. Роль договору – це прояв практичної цінності договору сьогодні і в майбутньому, що визначається характером і значимістю його функцій. Значення договору – це його об'єктивна необхідність у розвитку суспільних відносин в якості їх правової форми виразу» [6, с. 13].

Дослідник функцій цивільно-правового договору В. Г. Олюха окреслює їх як «зумовлені станом економічного розвитку позитивні, *динамічні*, різноманітного характеру напрями дії (впливу цього юридичного акту) на відповідні суспільні відносини. Функції цивільно-правового договору, що розуміється як юридичний факт, – це зумовлені станом економічного розвитку позитивні, *статичні*, тільки йому властиві напрями дії (впливу цього юридичного акту) на відповідні суспільні відносини» [4, с. 11].

За визначенням Ю. Б. Алексашиної, функції цивільно-правового договору – це «напрямки впливу цивільного договору (правочину) на суспільні відносини, що відображають його правову природу і, насамперед, регулятивну сутність» [1, с. 11].

Науковій спільноті доцільно презентувати таке бачення поняття «функції договорів між матір'ю, батьком і дітьми»: те теоретичне та практичне значення, що мають договори між матір'ю, батьком і дітьми в механізмі сімейно-правового регулювання особистих немайнових та (або) тісно пов'язаних із ними майнових відносин.

В. Г. Олюха виокремлює такі функції цивільного договору:

а) регулятивна функція означає, що «сторони за допомогою договору обирають форму та вид договору, визначають його зміст, встановлюють, змінюють правила поведінки відповідно до своїх потреб та вимог законодавства»;

б) організаційна функція – «сприяє реалізації соціально-політичних прав громадян»;

в) стимулююча функція – «активізує відносини у сфері майнового обігу, слугує правовим засобом визначення попиту споживачів та розвитку пріоритетних напрямків в економіці»;

г) заохочувальна функція – «відображає здатність договору стимулювати розвиток соціально-правової активності всіх суб'єктів цивільних правовідносин, розвитку правової свідомості громадян України»;

ґ) охоронна функція – створює правові гарантії, які «запобігають порушенню зобов'язань та в можливості, у випадку такого порушення, застосування заходів відповідальності з метою компенсації майнових інтересів потерпілої сторони як шляхом звернення до суду, так і через вчинення виконавчих написів нотаріусів на підставі нотаріально посвідченого договору» [4, с. 12].

У навчальній літературі до функцій цивільного договору відносять:

а) регулятивна функція полягає в тому, що «договір розцінюється як форма цивільного законодавства. Він може встановлювати права й обов'язки не лише учасників конкретних відносин, але й інших осіб, котрі вступають у відносини з учасниками цього договору»;

б) ініціативна функція означає, що «договір є актом вияву ініціативи і реалізації диспозитивності сторін»;

в) програмно-координаційна функція зводиться до того, що «договір є своєрідною програмою поведінки його учасників і засобом координації цієї поведінки»;

г) інформаційна функція означає, що «договір містить певну інформацію про права і обов'язки сторін»;

ґ) гарантійна функція «зводиться до залучення з метою стимулювання належного виконання умов договору системи забезпечувальних засобів, які також отримують договірну форму»;

д) захисна функція «полягає в застосуванні механізму захисту порушених прав шляхом примусу до виконання зобов'язання в натурі, відшкодування збитків тощо» [5, с. 68].

Часом водночас із функціями розкривається значення цивільного договору:

1) є найпоширенішою підставою виникнення зобов'язань;

2) договір, не просто юридичний факт, а правовідношення, яке виникає із угоди сторін;

3) є основним способом оформлення правовідносин учасників цивільного обороту;

4) є основним способом оформлення правовідносин учасників цивільного обороту;

5) опосередковує рух об'єктів цивільних прав від одних суб'єктів до інших (наприклад: передача майна, сплата грошей, виконання робіт та інше);

6) визначає обсяг прав та обов'язків учасників правовідносин, порядок та умови виконання зобов'язань, відповідальність за невиконання чи неналежне виконання зобов'язань;

7) дає змогу виявити основні потреби учасників цивільного обороту в певних товарах, роботах та послугах [5, с. 69].

Складно бути солідарними з таким підходом. Адже значення будь-якого договору визначається через його функції.

В. В. Луць стверджував, що феноменальна роль договору полягає в тому, що «його регулятивний вплив на інші елементи цього механізму проявляється, по суті, впродовж усього процесу правового регулювання цивільних договірних відносин» [3, с. 12].

У науці національного сімейного права є прагнення розкрити систему функцій сімейних договорів. Так, на думку В. М. Чернеги, до функцій сімейних договорів належать:

а) регулятивна функція, яка «покликана унормувати сімейні відносини»;

б) превентивно-виховна функція, яка «забезпечує дисциплінування сторін сімейного договору, а також запобігає настання конфлікту інтересів сторін учасників договірних сімейних відносин»;

в) забезпечувальна функція, яка полягає «в можливості настання несприятливих майнових (здебільшого) наслідків за поведінку сторони сімейного договору, яка не

корелюється із законодавством та моральними засадами суспільства»;

г) захисна функція, яка полягає «в захисті інтересів вразливої сторони сімейного договору» [13, с. 228-230].

З. В. Ромовська бачить, що до функцій шлюбного договору належать:

1) правопідтверджуюча функція, якщо у ньому підтверджено права, якими уже володіє один із подружжя;

2) правовстановлююча функція, якщо у ньому передбачено надання особі певного права;

3) правоприпиняюча функція, якщо у ньому передбачено припинення в особи певного права;

4) превентивно-виховна функція, яка полягає у стимулюванні подружжя до зміцнення сімейних відносин задля запобігання настання негативних матеріальних наслідків, визначених у договорі;

5) каральна функція, яка проявляється у можливості настання невигідних матеріальних наслідків за негідну поведінку в сім'ї одного з подружжя;

6) охоронна функція, яка полягає в охороні інтересів скривдженої сторони [7].

Р. Б. Хобор до функцій договірного регулювання майнових відносин подружжя відносить:

а) правотворчу функцію, що «відображається у формуванні змісту договору, що є підставою виникнення, зміни та припинення зобов'язання»;

б) організаційну функцію, що «організовує саморегулювання майнових відносин подружжя»;

в) інформаційну функцію, що «містить інформацію щодо змісту шлюбного договору»;

г) превентивну функцію, що «попереджає виникнення конфлікту інтересів учасників»;

ґ) «функцію забезпечення відповідності законодавству умов шлюбного договору і правомірності дій щодо його виконання» [8, с. 10].

Зважаючи на викладене вище та предмет дослідження, до функцій договорів між матір'ю, батьком і дітьми доцільно віднести:

а) регулятивну функцію, яка унормовує сімейні відносини між матір'ю, батьком і дітьми;

б) превентивно-виховну функцію, що дисциплінує сторін договорів між матір'ю, батьком і дітьми договорів між матір'ю, батьком і дітьми, а також упереджує настання конфлікту інтересів згаданих учасників договірних сімейних відносин;

в) забезпечувальну функцію, що уможливлює настання несприятливих майнових (здебільшого) наслідків за неправозгідну поведінку сторін договорів між матір'ю, батьком і дітьми;

г) захисну функцію, що забезпечує захист інтересів слабкої сторони договору між матір'ю, батьком і дітьми.

Висновки

Осмислення договорів між матір'ю, батьком і дітьми в механізмі правового регулювання дало змогу дійти таких наукових висновків.

1. Функції договорів між матір'ю, батьком і дітьми – це те теоретичне та практичне значення, що мають договори між матір'ю, батьком і дітьми в механізмі сімейно-правового регулювання особистих немайнових та (або) тісно пов'язаних із ними майнових відносин.

2. Договори між матір'ю, батьком і дітьми входять до структури механізму правового регулювання. До функцій договорів між матір'ю, батьком і дітьми належать:

а) регулятивна функція, яка унормовує сімейні відносини між матір'ю, батьком і дітьми;

б) превентивно-виховна функція, що дисциплінує сторін договорів між матір'ю, батьком і дітьми договорів між матір'ю, батьком і дітьми, а також упереджує настання конфлікту інтересів згаданих учасників договірних сімейних відносин;

в) забезпечувальна функція, що уможливлює настання несприятливих майнових (здебільшого) наслідків за неправозгідну поведінку сторін договорів між матір'ю, батьком і дітьми;

г) захисна функція, що забезпечує захист інтересів слабкої сторони договору між матір'ю, батьком і дітьми.

Література

1. Алексашина Ю. Б. Договір в приватному праві як регулятор суспільних відносин: автореф. дис. … канд. юрид. наук: 12.00.03. Київ, 2013. 20 с.

2. Гриняк А. Б. Договір у механізмі правового регулювання приватноправових відносин. *Актуальні проблеми приватного права: договір як правова форма регулювання приватних відносин*: матер. наук.-практ. конф., присвяч. 95-й річниці з дня народження д-ра юрид. наук, проф. В. П. Маслова (м. Харків, 17 лютого 2017 р.). Харків: Право, 2017. С. 20-23.

3. Луць В. В. Системоутворююча роль категорії «договір» у приватному праві України. *Приватне право і підприємництво*. 2018. №18. С. 10-14.

4. Олюха В. Г. Цивільно-правовий договір: поняття, функції та система: автореф. дис. … канд.. юрид. наук: 12.00.03. Київ, 2003. 20 с.

5. Парасюк М. В., Парасюк В. М., Грабар Н. М. Цивільне право України (Особлива частина) (у схемах та таблицях): навч. посіб. Львів: Растр-7, 2021. 467 с.

6. Пархоменко Н. М. Договір у системі права України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Київ, 1998. 16 с.

7. Ромовська З. В. Українське сімейне право: підруч. для студ. вищ. навч. закл. Київ: Правова єдність, 2009. 500 с. URL: https://westudents.com. ua/glavy/70491-vidi-smeynih-dogovorv.html

8. Хобор Р. Б. Шлюбний договір як регулятор майнових відносин подружжя: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.03. Київ, 2016. 227 с.

9. Чернега В. М. «Архітектоніка» механізму правового регулювання сімейних відносин. *Legal science, legislation and law enforcement practice: regularities and development trends*: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Люблін, 30-31 жовтня 2020 р.). Lublin: Izdevniecība «Baltija Publishing», 2020. С. 170-174.

10. Чернега В. М. Механізм правового регулювання сімейних відносин: дис. … д-ра юрид. наук: 12.00.03. Київ, Хмельницький, 2022. 478 с.

11. Чернега В. М. Механізм правового регулювання сімейних відносин: реф. дис. … д-ра юрид. наук: 12.00.03. Хмельницький, 2022. 43 с.

12. Чернега В. Поняття та ознаки механізму правового регулювання сімейних відносин. *Knowledge, Education, Law, Management*. 2020. №4(32). Vol. 2. P. 185-191.

13. Чернега В. М. Проблеми та потенціал механізму правового регулювання сімейних відносин: монографія / Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана. Київ: Видавництво Ліра-К, 2022. 508 с.

References

1. Aleksashyna, Yu. B. (2013). Dohovir v pryvatnomu pravi yak rehuliator suspilnykh vidnosyn [The Contract in Private Law as a Regulator of Social Relations]: avtoref. dys. … kand. yuryd. nauk: 12.00.03. Kyiv. [in Ukrainian]

2. Hryniak, A. B. (2017). Dohovir u mekhanizmi pravovoho rehuliuvannia pryvatnopravovykh vidnosyn [Contract in the mechanism of legal regulation of private law relations]. Aktualni problemy pryvatnoho prava: dohovir yak pravova forma rehuliuvannia pryvatnykh vidnosyn: mater. nauk.-prakt. konf., prysviach. 95-y richnytsi z dnia narodzhennia d-ra yuryd. nauk, prof. V. P. Maslova (m. Kharkiv, 17 liutoho 2017 r.). Kharkiv: Pravo, 20-23. [in Ukrainian]

3. Luts, V. V. (2018). Systemoutvoriuiucha rol katehorii «dohovir» u pryvatnomu pravi Ukrainy [The system-forming role of the category of "contract" in the private law of Ukraine]. Pryvatne pravo i pidpryiemnytstvo. 18, 10-14. [in Ukrainian]

4. Oliukha, V. H. (2003). Tsyvilno-pravovyi dohovir: poniattia, funktsii ta systema [Civil law contract: concept, functions and system]: avtoref. dys. … kand.. yuryd. nauk: 12.00.03. Kyiv. [in Ukrainian]

5. Parasiuk, M. V., Parasiuk, V. M., & Hrabar, N. M. (2021). Tsyvilne pravo Ukrainy (Osoblyva chastyna) (u skhemakh ta tablytsiakh) [Civil Law of Ukraine (Special Part) (in diagrams and tables)]: navch. posib. Lviv: Rastr-7. [in Ukrainian]

6. Parkhomenko, N. M. (1998). Dohovir u systemi prava Ukrainy [Contract in the legal system of Ukraine]: avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.01. Kyiv. [in Ukrainian]

7. Romovska, Z. V. (2009). Ukrainske simeine pravo [Ukrainian family law]: pidruch. dlia stud. vyshch. navch. zakl. Kyiv: Pravova yednist. URL: https://westudents.com. ua/glavy/70491-vidi-smeynih-dogovorv.html [in Ukrainian]

8. Khobor, R. B. (2016). Shliubnyi dohovir yak rehuliator mainovykh vidnosyn podruzhzhia [Marriage contract as a regulator of property relations between spouses]: dys. … kand. yuryd. nauk: 12.00.03. Kyiv. [in Ukrainian]

9. Cherneha, V. M. (2020). «Arkhitektonika» mekhanizmu pravovoho rehuliuvannia simeinykh vidnosyn [«Architectonics» of the mechanism of legal regulation of family relations]. Legal science, legislation and law enforcement practice: regularities and development trends: mater. Mizhnar. nauk.-prakt. konf. (m. Liublin, 30-31 zhovtnia 2020 r.). Lublin: Izdevnieciba «Baltija Publishing», 170-174. [in Ukrainian]

10. Cherneha, V. M. (2022). Mekhanizm pravovoho rehuliuvannia simeinykh vidnosyn [Mechanism for Legal Regulation of Family Relations]: dys. … d-ra yuryd. nauk: 12.00.03. Kyiv, Khmelnytskyi. [in Ukrainian]

11. Cherneha, V. M. (2022). Mekhanizm pravovoho rehuliuvannia simeinykh vidnosyn [Mechanism for Legal Regulation of Family Relations]: ref. dys. … d-ra yuryd. nauk: 12.00.03. Khmelnytskyi. [in Ukrainian]

12. Cherneha, V. (2020). Poniattia ta oznaky mekhanizmu pravovoho rehuliuvannia simeinykh vidnosyn [The concept and characteristics of the mechanism of legal regulation of family relations]. Knowledge, Education, Law, Management. №4(32), 2, 185-191. [in Ukrainian]

13. Cherneha, V. M. (2022). Problemy ta potentsial mekhanizmu pravovoho rehuliuvannia simeinykh vidnosyn [Problems and potential of the mechanism of legal regulation of family relations]: monohrafiia / Kyivskyi natsionalnyi ekonomichnyi universytet imeni Vadyma Hetmana. Kyiv: Vydavnytstvo Lira-K. [in Ukrainian]

Iryna Vahina

AGREEMENTS BETWEEN MOTHER, FATHER AND CHILDREN IN THE MECHANISM OF LEGAL REGULATION

The article is devoted to determining the place and meaning (functions) of agreements between mother, father and children in the mechanism of legal regulation. The views that have been formed in the theory of law regarding the functions of a agreement are considered. The visions of the functions of a civil agreement presented by Ukrainian scientists are studied. The author's definition of the «function of agreements between mother, father and children» is formulated, in particular: this is the theoretical and practical significance that agreements between mother, father and children have in the mechanism of legal regulation of personal non-property and (or) closely related property relations. The scientific position is upheld that agreements between mother, father and children are part of the structure of the mechanism of legal regulation. The system of functions of agreements between mother, father and children is defined and characterized. The regulatory function of agreements between mother, father and children regulates family relations between mother, father and children. The preventive and educational function of agreements between mother, father and children disciplines the parties to the agreements between mother, father and children, and also prevents the occurrence of a conflict of interests of the aforementioned participants in contractual family relations. The securing function of agreements between mother, father and children makes it possible to have adverse property (mostly) consequences for the unlawful behavior of the parties to the agreements between mother, father and children. The protective function of agreements between mother, father and children ensures the protection of the interests of the weaker party to the agreement between mother, father and children.

Keywords: *contractual regulation; agreements between mother, father and children; mechanism of legal regulation; legal relations between mother, father and children; functions of agreements between mother, father and children.*